

Agustina erraketista, bizitza frontoiari emana¹

Ainhoa Palomo Zabala

Agustina aurrelariari
jokoan ateratako argazkia sakean.
(Arg.: Agustina Otaola).

Duela ez asko, lagun batek galdetu zidan ea banekien Euskal Herrian emakume erraketistak izan zirela. Sekula halakorik entzun gabea nintzen. Ezagutzera eman gabeko altxor baten aurrean bageunde bezala ekin diogu biok gure eskualdeko berri jasotzeari eta ahoz ahokoa lagun, Errenteriako Agustina Otaola Zapiainengana iritsi gara.

Emakume erraketisten kontua ezezaguna da gehienontzat eta libururen batean, pasarteren batean edo bideo txikiren batean jasota dagoen arren, ez dago islatuta, inondik inora, benetan izandako mugimendua. Pilota gorenean zegoen garaian, gizonezko puntisten eskutik sartu ziren emakumeak pilota joko molde berrira. Errebotean erantzuteko frontoi moldatuetan, erraketa indartuak eta larruzko pilotak zituzten lanabes erraketistek eguneroko partidetan. Ehunka emakume munduko hainbat txokotan aritzen ziren, batez ere gizonezkoak begira zituztela; hasieran euskal herritarrak ziren gehienak. Egoera horretan jokatu zuen Agustinak hamabost urte zituenetik, Madrilen profesional egin zenetik.

Emakumeak etxean behar zuen garaian kokatu behar dugu. Familia zaintzea eta kasurik onenean etxetik gertu lan egitea zuten eginkizun derrigorrezkoa. Gizartean erabat finkatuta zeu-

1. V. Mariasun Landa Sariak "Emakumezkoen begiradarik onena saria".

Raketistak Groseko frontoian (1938).

den sexuaren araberako zereginak, eta gutxi ziren patuari ihes egiteko modua zuten emakumeak. Gutxi izan arren, emakume batzuek lortu zuten egoera iraultzea eta halaxe izan zen Agustinarene kasua, aurrekoz sendian pilotariak izateak asko erraztu baitzion bidea; lau izeba erraketista profesional baitzituen. Errenteriako Beheko kaleko 3. zenbakian bizi zen Otaola Zapiain sendia, Batzoki frontoiaren alboan. Etxe azpiko sagardotegian sagardoa saltzen zuen amak eta arrain postua zuten merkatuan. Zazpi senide ziren eta anaia Txixorekin aritu zen hasiera hartan herriko frontoian, berehala Madrila joateko. Profesional orok goitizena behar zuten jokatzeko eta orduko Errenteriako alkateak, Jose Imazek, eskatua zion herriarekin oroitzeko. Baina Frontón Madrideko *intendente*aren aurrean ezin izan zuen hautatu, ez Txikita de Rentería ez eta Otaola ere; Agustina beharko zuen betiko. Izengoiti horrekin gazterik hasi eta 41 urte bete arte jardun zuen erraketista Madril, Bartzelona eta Kuban, herritik kanpora beti. Mexikora joateko eskaintza ere birritan jaso zuen, baita kontratu onak sinatu ere, baina atzera egin zuen ama ez kezkatzearen. Amaren esanak pisu handia izan du Otaolaren bizitzan. Gerora, urteak pilatu zitzaizkiola ikusita, pilotari izateari utzi zion. Bulegari izateaz gain Karmelo Balda frontoian ere aritu zen leihatilan.

Ehunka emakume pilotarik osatu zuten erraketisten mugimendua. Estatistika batek dio 1943an 1.432 pilotari profesionalek 734 erraketistak zirela; erdiak baino gehiago emakumeak, hortaz. Esanguratsua da isilean geratu dela 1917-1980

urte bitartean emakumeak pilotan aritu izana. Gure artean bizirik daude batzuk; gehienak hil dira. Haietako asko euskal herritarak izan arren, kanpoan jaso dute onespina eta miwesmena; hemen, berriz, isiltasuna eta bazterketa. Gurean, pilota munduko aginte makila gizonezkoen esku zegoen eta kabaretaritzat hartzen zituzten. Hau da, pilota joko *noblean* ez zuten lekurik. Besteak beste, horregatik zaigu arrotz Otaolaren eta gainerako emakumeen kasua. Kanpoko egunkarietan ospea eta izena zuen Otaola aurrelari handiak. Horrela jasota geratu da betiko Madril aldeko egunkari zaharretan. Bere sake gogorak min handia egiten zuen eta erraketista onenen artean sailkatua izan zen, bere buruari garrantzia kendu nahi dion arren. Baina izango zen zerbait, sakearen muga atzeratzen ziotenerako, behin eta berriz, gero eta atzerago. Herrian eta Euskal Herrian, berririk ez, apenas. Olatz Gonzalez Abrisketak, antropologo eta Euskal Herriko Unibertsitateko irakasleak, eginak ditu gidatutako isiltasun orokor honen inguruko hausnarketak, zer pentsatua ematen dutenak.

Gipuzkoako erraketisten eskoletan hasi eta kanpora joan behar izaten zuten emakumeok. Batzuek kontratu onak lortzen zituzten. Otaolak 1960an Mexikon jokatzeko sinatutako kontratua 3.600 peso mexikarretakoa (17.280 pezeta) zen hilean; Errenteriako erdi mailako soldataren laukoitza. Aurretik, 1957an, Kuban jasotzen zuen soldata 30.000 pezetakoa zen. Kontu hauek ikusita, etxe batzuetan erraketista eskoletan ordaindu beharreko gastua inbertsioztat hartu zuten, etorki-

Agustina Otaola

Raketista taldea Kuban. Eskuinetik hasita bosgarren raketista Agustina da (1957).

zunean alabak etxera diru sarrera oparoa ekarriko zuelakoan. Erraketista askok oinarrizko soldata etxera bidaltzen zuten eta kiniela jokoetan irabazitakoarekin bizirauten zuten. Halaxe egiten zuen Agustinak ere, ahal zuen guztia amari bidaltzen baitzion. Otaolak ospea ez zuen bere mesederako soilik baliatu; frontoi bereko lagun erraketisten alde egin izan zuen maiz. Behin kide bati laguntzeko nahikoa izan zuen greba mehatxua egitea. Bazekien emakume erraketisten borroka kantxaz gain ere egiten zela, eta horretan ahalegindu zen Agustina.

Otaola ez zen ezkondu eta ez du seme-alabarik izan. Donostian bizi da ahizparekin eta iloba mordoa bueltaka duela. Irribarretsu dio elkar zaintzen dutela. Baina pena handi batekin bizi da, saiatu arren, euskara bereganatu ez duelako. Nork daki 88 urteko emakume hau gure artean noiz arte izango dugun... Ehunka erraketista izan ditugu Euskal Herrian eta ezer gutxi dakigu haien bizipenez, eze-rezaren pare ia. Gogorra da gurean gertatutakoa, Euskal Herrian pilotari sortzea kanpoan jokatu behar izateko. Emakume hauek momentu jakin batean Donostian eta Bilbon jokatu bazuten ere, ezin izan zuten hemen profesional gisa iraun; Otaolak ere ez.

Agustinari buruzko idatzi xume hau izan ote daiteke etorkizunean edozein etxetako liburutegian galdutako artikulua anekdotiko bat baino gehiago? Berreskuratzeko gai izango ote gara galtzear dugun emakume ausart hauen historia etorkizun batean?

Agustina Otaola

Agustinari jokoan ateratako argazkia.